

Ur *International Viewpoint* oktober 2000

François Vercammen

Frågan om partiet: Trotskijs svaga punkt

Trotskij gav ett oskattbart bidrag till bevarandet och utvecklingen av den revolutionära marxismen under 1900-talets första hälft, både genom sin militanta aktivitet och sina analyser.

Detta bidrag omfattar ett stort område som sträcker sig från beskrivning av enskilda samhällen (Tsarryssland, den unga imperialismen, det byråkratiska postkapitalistiska samhället i Sovjetunionen), gigantiska sociopolitiska fenomen (t ex fascismen, den socialdemokratiska och den stalinistiska degenerationen av arbetarrörelsen, klasskampens sammansatta processer, revolutionen i Tredje världen), liksom en utveckling av de programmatiska, taktiska och organisatoriska perspektiven på arbetarrörelsen. I denna stora sammanhang är hans svaga punkt problemet med partiet.

Denna svaghet hänger delvis samman med hans bana som militant. Trotskij hade inte förmåga (1903 - 1917) eller möjlighet (efter 1917) att delta direkt i byggandet av ett revolutionärt parti, i dess huvudaspekter (utöver allmänna analyser och perspektiv), nämligen utarbetandet och genomförandet av en politisk linje och konkreta taktiker, ett kollektivt arbete inom ramen för en central ledning, uppbyggandet av en politisk-organisatorisk apparat, gemensamt arbete med andra medlemmar och militanter; eller mer generellt genomförande av en intern dialektik där partimedlemmarnas erfarenheter prioriteras vid utarbetandet av linjen. Mellan 1903 och 1917, efter brytningen med Lenin, försökte han inte organisera en strömning eller ett parti (och ägnade sig åt en aktivitet som journalist och talare).

När han gick med i bolsjevikpartiet i juni 1917 var det för att direkt hamna i den centrala ledningen (juni 1917): det var inte längre fråga om att bygga ett parti, utan om att leda en självorganiserad massrörelse mot erövringen av den politiska makten.

Därefter försvarade han revolutionen under inbördeskriget genom att skapa och leda Röda Armén. I ledningen för Tredje Internationalen (1919) hjälpte han Lenin att förändra de f d socialdemokratiska och anarkosyndikalistiska ledarna genom de speciella erfarenheterna hos bolsjevikpartiet, som hade lyckats stöta borgarklassen.

Det var inte förrän han blev utkastad från kommunistpartiet, förvisad från Sovjetunionen och jagad runt jordklotet av Stalins polisapparat, som han utvecklade den bästa syntesen av den revolutionära strategin från perioden 1903–1922.¹ I sin nya situation som militant, där han förberedde och grundade Fjärde Internationalen genom brevkontakter och tillfälliga besök från sina medkämpar, ägnade Trotskij sin uppmärksamhet åt uppbygget av ofta små och marginaliserade organisationer. Han sparade varken tid och energi för att undervisa dem i alla konkreta aspekter.

Omgruppering

Men i själva verket handlade inte detta om att bygga oberoende partier med samhällsförankring, utan att delta i en politisk omgruppering där ”trotskisterna” försökte rädda en del av arbetarrörelsen (socialdemokratisk, men framför allt stalinistisk) och ”snabbt” avancera mot ett revolutionärt parti. Denna historia och den personliga bakomliggande banan skapade ett väldigt speciellt politiskt-intellektuellt arv, som kan utforskas från två vinklar: hur såg Trotskijs tänkande ut kring byggandet av det revolutionära partiet, bortom en allmän principiell uppfattning, och hur har den efterföljande trotskistiska generationen uppfattat det och tillämpat det i praktiken?

¹ Se särskilt [Kommunistiska internationalens fem första år](#) och [Tredje internationalen efter Lenin](#).

Svaret är inte enkelt. Ty Trotskij var de revolutionära stundernas man och massledaren, snarare än "partimänniskan" som organiserade kollektivt arbete i den politiska konjunkturens med- och motgång.

Vad som helt uppenbart har varit "överbestämmande" är den strid till döds som stalinismen bedrev för att diskreditera och döda "trotskismen", med Trotskij själv som startpunkt. Det "anti-bolsjevikiska" förflutna från perioden före 1917 vägde mycket tungt i denna vågskål. Trotskijs förklaringar när det gäller hans förhållande till Lenin är i allmänhet forcerade och konstlade. Å ena sidan upphörde han aldrig att med stor emfas erkänna sin (tacksamhets)skuld till, faktiskt underordning under Lenin. Han undervärderade sålunda frivilligt sitt eget militanta och politiska bidrag när han fanns med i ledningen för partiet, revolutionen och Internationalen (mellan 1917 och 1922-24).

Men å andra sidan tenderar han också att förminska djupet och vidden av sina politiska åsiktskillnader med Lenin före 1917: och inte utan skäl, för detta är exakt den period då Lenin tränade och organiserade sin "kader på mellannivå", inklusive en viss Josef Stalin. Man kan säga att Trotskij, i sin självförsvarslinje mot Stalins angrepp, hade två starka element. För det första står han fast vid, men som en randanmärkning, att det hade funnits tre uppfattningar om den ryska revolutionen²: Mensjevikernas, bolsjevikernas och hans egen – den permanenta revolutionen. Och att den sistnämnda var den korrekta.

Politisk vikt

Samtidigt begränsar han den politiska vikten av detta: Han förklarar att han före 1917 aldrig försökte att inom det ryska socialdemokratiska partiet (återförenat efter 1905) upprätta en specifik plattform i en sådan strategiskt programmatisk fråga; och han skulle protestera våldsamt mot Zinovjev-Kamenev-Stalin när de åter öppnade debatten i denna fråga (som en splittrande manöver) under hösten 1924, dvs efter Lenins död.

Men samtidigt ansåg Trotskij att åsiktsskillnaderna i fråga om den permanenta revolutionen (i motsättning till Lenins formel "arbetarklassens och böndernas demokratiska diktatur") förklarade bolsjevikpartiets avvikelse i februari-mars 1917, när partiledningen i Petrograd (Kamenev-Stalin) anslöt sig till den borgerliga regering som blivit resultatet av revolutionens första fas. För det andra, samtidigt som han medgav att centraliseringen av partiet sedan 1917 var ett viktigt element, ansåg han att "kommittémänniskorna" (ledningarna för kommittéerna, med andra ord mellankadern) utgjorde en fara för partiet, demokratins fiender, auktoritära, en verklig inkarnation av tendensen till att låta partiet "ersätta" arbetarklassen.

Avvikelse

Dessa två element sammantagna är i Trotskijs ögon orsaken till den "avvikelse" som bolsjevikpartiet upplevde i februari 1917 och orsaken till att det måste genomgå en radikal förändring i sitt program och i ledningens sammansättning. Om detta lyckades så var det resultatet av dialektiken mellan Lenins initiativ, när han införde ett nytt program², och de bolsjevikiska arbetarmilitanterna, som förde med sig arbetarmassornas revolutionära anda in i partiet.

Trotskij trodde att hans egna misstag kunde sammanfattas som underskattning av partiets centralisering, som hade sin grund i partiets natur och dess försök att samla alla strömningar inom samma parti ("försonlighetslinjen") – under inflytandet av ett revolutionärt uppsving.

Fjärde Internationalen under Trotskijs liv och den trotskistiska strömningen sedan dess har haft denna historia som sin grund. Detta har haft en rad positiva och negativa konsekvenser. Den huvudsakliga positiva konsekvensen, en verklig vinst för den internationella revolutionära rörelsen, har varit utvecklandet av strategin för den permanenta revolutionen, som fullt ut visat sin giltighet genom de positiva och negativa erfarenheterna av revolutionerna i den s k Tredje världen, och på

² Om permanent revolution – se Lenins Aprilteser.

en annan nivå genom problematiken med ”socialism i ett land”, som är den ideologiska grunden för den stalinistiska byråkratin.

Den viktigaste negativa konsekvensen är oförmågan att förstå orsakerna till att Lenin under perioden 1905 till 1914 kunde bygga ett parti som hade lyckats överskrida stadiet av inledande kadersamling och blivit ett parti, visserligen fortfarande i minoritet, men redan med samhällsförankring och med förmåga att påverka vissa av arbetarklassens massektorer och den intellektuella eliten i städerna. (Dvs det hade löst just det problem som har pinat revolutionära marxister sedan socialdemokratins och stalinismens politiska-organisatoriska monopol inom arbetarklassen började brytas upp i vissa länder i det imperialistiska Europa under åren 1965-68.) Det finns ett klart behov av en förändring av historieskrivningen för perioden 1895-1914, med en omvärdering av nyckelhändelserna, och en omvärdering av Trotskij och Lenin under denna period.

Oomtvistbar

Från en praktisk synvinkel är slutsatsen oomtvistbar: vid den tidpunkt, i juli-augusti 1914 (den ”glömda revolutionen”), när bolsjevikpartiet ledde den upproriska generalstrejken i Petrograd och Moskva och blev majoritetsströmning inom arbetarklassen i dessa städer, var Trotskij krigsjournalist i Balkan, isolerad i partiet och avskuren från arbetarrörelsen i Ryssland. Detta var höjdpunkten för de politiska respektive organisatoriska val som Oktoberrevolutionens huvudledare hade gjort.

Det var Lenins beslutsamhet att ansluta sig ”till den verkliga rörelsen” i Ryssland i kombination med en följd av sociopolitiska konjunkturer som formade och rotade bolsjevikpartiet i det (urbana) ryska samhället. Det är Lenins politiska linje som var avgörande och inte hans ”partiuppfattning” så som det vanligen tolkas (demokratisk socialism, det allmänna programmet).

Det var Trotskijs politiska svaghet som var grunden till hans nederlag på organisationsnivå. Man kan sammanfatta det på följande sätt: Före 1917 tillät honom inte hans extraordinära förmåga att förstå periodens betydelsefulla allmänna tendenser och att teckna strategiska perspektiv att utveckla en revolutionär politik (och han kunde inte eller ville inte bilda ett militant kollektiv). Hans svaghet vad gäller partiet återfinns inom dessa ramar.³ På Trotskijs sida hade två män och två händelser avgörande inflytande under den korta perioden mellan 1902 och 1905: Parvus och Axelrod; det socialdemokratiska partiets andra kongress 1903 och den första ryska revolutionen 1905.

Nyomvänd

Trotskij träffade Lenin 1902. Han var 23, Lenin 32. Trotskij var nyomvänd, fylld till bristningsgränsen med militant energi och talang, en övertygad marxist (det var i fängelset han som han hade lärt sig en särskilt pulserande och dialektisk ”basmarxism” genom att läsa den italienske filosofen Antonio Labriola) men med begränsad erfarenhet. Han hade organiserat en hemlig arbetarcirkel på landsbygden, gripits, fängslats, skickats till exil i Sibirien. Han flydde och anslöt sig till ledarkretsen i Västeuropa. Lenin var redan en förhårdad militant.

Han hade organiserat den faktiska grundningskongressen för det (revolutionära) socialdemokratiska partiet och var övertygad om att han skulle ta ledningen över det. Den unge Trotskij gick in i politiken på denna nivå 1902 när han förenade sig med den socialdemokratiska ledningen i London. Utomlands lärde han känna två marxistledare som skulle få ett betydande men motsägelsefullt inflytande på honom: Axelrod, som han mötte 1902 och 1904, Parvus, ”en av de viktigaste marxisterna kring sekelskiftet”.⁴

³ Få författare från den trotskistiska miljön har noterat detta. Bland de få som gjort det finns Alain Brossat, *Aux origines de la révolution permanente*, Maspero, Paris 1974, och Tony Cliff, *Trotsky, volume 1: Towards October*, London 1998, Bookmarks. Ernest Mandel, som försvarar Lenin mot Trotskij och Rosa Luxemburg i frågan om partiet, gör detta från parti/förtrupp/självorganiseringens synvinkel, se [Trotskij som alternativ](#).

⁴ Enligt Trotskij i hans självbiografi, [Mitt liv – försök till en självbiografi](#).

Den senare skulle öppna vägen till teorin om den permanenta revolutionen genom att öppna ett perspektiv som var otänkbart för den tidens marxism: arbetarklassens maktövertagande var möjligt i ett så efterblivet land som Ryssland. Från 1895-96, före Rosa Luxemburg, hade Parvus redan föreställt sig ”den politiska masstrejken” som ett nyckelelement i arbetarnas strategi. Han hade förutsagt att det rysk-japanska kriget sannolikt skulle bryta ut (det ägde rum 1903-04) och att Ryssland, genom dialektiken mellan krig och revolution skulle kunna lyfta proletariatet till makten som förtrupp för den internationella socialistiska revolutionen.

Allt detta inramades av en internationell vision om förändringar inom kapitalismen som skulle förebåda utvecklingen av imperialismen. I augusti 1904 fanns Trotskij ännu kvar inom den ryska socialdemokratins strategiska ramverk: ”Endast ett framtida fritt Ryssland, där vi kommer att tvingas spela rollen som oppositionsparti och inte som regering, kommer att tillåta oss att utveckla oss till gränsen för proletariatets kamp”.⁵ I januari 1905 gick Parvus över Rubicon: ”revolutionen kan föra en demokratisk arbetarregering till makten”.⁶

Slutsats

Under 1906, efter 1905 års revolution drog Trotskij⁷ ut de fulla konsekvenserna: Denna arbetarklass, som kommit till makten med bondemassornas stöd, skulle ledas att överskrida kapitalismens gränser och anträda den socialistiska revolutionens väg. Omedelbart tillägg: ”Utan ett direkt statsstöd från det europeiska proletariatet kan Rysslands arbetarklass inte behålla makten och förvandla sin temporära dominans till en varaktig socialistisk diktatur”. Embryot till teorin om den permanenta revolutionen hade därmed lagts.

Om Parvus roll är välkänd och uppskattad gäller inte detsamma för den andre som påverkat Trotskij i hög grad: Boris Axelrod. Han spelade ingen positiv roll i traditionell ”trotskistisk” historieskrivning. Men det var inte desto mindre han som påverkade Trotskijs val och konkreta politiska ställningstaganden mest och under längst tid. Under 1898 framställde Axelrod två dokument som lanserade den strategiska debatten efter de stora strejkerna 1895-96. De skulle göra ett betydande intryck på den ledande kadern inom rysk (revolutionär) socialdemokrati, särskilt Trotskij och Lenin (även om de drog olika politiska slutsatser i enlighet med de politisk-teoretiska ramar de redan förvärvat).

Axelrod tillhörde tillsammans med Plechanov den första marxist-generationen, som hade varit inblandad i revolutionär Populism och bildat den första marxistiska kärnan i Ryssland. Hans text startar med några anteckningar: bredden på strejkerna 1895-96 och nederlaget för försöken att upprätta en stabil socialdemokratisk organisation; faran för en ”ekonomistisk” eller ”rent syndikalistisk” kapitulation för arbetarnas omedelbara krav och sedan ”uppgivenhet” inför kampen mot den tsaristiska diktaturen.

Sedan refererar han till populisternas gamla analyser av Tjernysjevskij och Marx⁸ om det specifika i Tsarens samhällsbildning. Och han lägger fram ett politiskt perspektiv:⁹ om industrialiseringen äger rum under den tsaristiska despotiska regimen skulle detta förhindra bildandet av en sammanhängande och aktiv arbetarklass, och skulle stoppa vägen mot en arbetarrörelse av europeiskt slag.

Axelrod var också verkligen en lovtalare, i bästa marxistiska tradition, för arbetarklassens egen aktivitet som oundgänglig hävarm för dess organisering och socialistiska medvetenhet. För att detta senare ska uppstå är det nödvändigt att besegra ”asiatismen”. För Axelrod faller denna ”civiliserande” uppgift historiskt på (den liberala) borgarklassen. Den strategiska slutsatsen dras inte tydligt. Men dörren är öppen för stöd till, till och med samarbete med denna borgarklass och en

⁵ Trotskij, [Våra politiska uppgifter](#).

⁶ Förord till Trotskijs pamflett, *Mot 9 januari*.

⁷ Se Trotskij, [Resultat och framtidsutsikter](#).

⁸ Se hans brev till Vera Zasulitj, 1881.

⁹ En analys som störtade Lenin in i en politisk- existentiell kris. Se den anmärkningsvärda analysen i Claudio Segio Ingerflom, *Le citoyen impossible, Les racines russes du léninisme*, Payot, Paris 1988.

strategisk revolution i två stadier (det är i själva verket det omedvetna embryot till mensjevism som uppträder här och blir en sammanhängande strategi efter 1905).

Kreativitet

Trotskij och Lenin blev mycket imponerade av kreativiteten hos denne respektable ledare som också förförde dem genom sin mänskliga aspekt (för Trotskij spelade denna faktor en politisk roll när han bytte sida vid kongressen 1903). Men de drog väldigt olika slutsatser.¹⁰ Trotskij, som i denna mening redan var utbildad av Labriola, införlivade djupt denna idé om företrädet för proletariats självständighet (under sin vistelse tillsammans med Axelrod i London 1902-03).

Hans mot Lenin polemiska bok "Våra politiska uppgifter" är, trots att den är klen och full av fel på den politiska och organisatoriska nivån, ett av de första exemplen på en rysk marxistisk text som har detta tema som sin centrala axel. Även om han accepterar tanken på böndernas roll (som Parvus avvisade, men som Lenin försvarade från 1901: ännu ett element av den permanenta revolutionen har sitt ursprung här) förblir han obeslutsam och förvirrad (även efter 1905) beträffande frågan om valstöd till den liberala borgarklassen. Den andra aspekten av Axelrods angreppsmetod som Trotskij införlivade, var det europeiska perspektivet på den ryska arbetarrörelsen. Trotskij var aldrig mensjevik i termens politisk-programmatiska mening. Men den mensjevikiska organisationen var utan tvivel mer öppen för politisk debatt och intern dialektik än bolsjevik-strömningen (som blev ett parti 1912).

Europa-betoning, arbetarklassens roll, dess egenaktivitet och självorganisering, revolutionens dynamik: här finns kärnan i vad Trotskij förvärvade under loppet av dessa tre år. Två avgörande händelser, fast av mycket olika slag, påverkade också hans utveckling: Ryska Socialdemokratiska partiets andra kongress (sommaren 1903) och den första ryska revolutionen (januari-december 1905).

Trotskij inledde denna kongress som en het förespråkare för centralism, ledningens diktatur över partiet och "misstro gentemot basorganisering". Han lämnade kongressen som motståndare till centralism, bonapartism, de intellektuellas diktatur över arbetarklassen, substituering, och så vidare.

Psykodrama

Denna kongress slutade med splittring och ett psykodrama. Enigheten i toppen bröts. Det står inte helt klart varför. Man kan inte tydligt se orsaken i någon programmatisk oenighet, inte heller i den berömda stadgepunkt som avgjorde vem som var medlem (1906, i samband med återföreningen, nåddes mycket snabbt en kompromiss). Det var snarare en tillväxtskris, kopplad till övergången från ett hantverks- och familjeparti till ett parti som var professionellt från alla utgångspunkter (organisation, förvaltning, paroller, politisk linje, program) i förhållande till alla revolutionens aspekter (stora student- och bondemobiliseringar, sedan arbetarstrejker).

För att genomföra denna omvandling av partiet blir frågan om ledarskapet avgörande. Lenin, som ville ha ett ledarskap som ledde, föreslog Plechanov, och förkastade Axelrod och Zaslutij. Trotskij revolterade mot Lenin. Dessutom hade han mage att uttrycka detta i *Våra politiska uppgifter*. Det var en obarmhärtig polemik mot Lenin, där Trotskij samlade alla fragment av analys som cirkulerade inom vänsterns politiska och intellektuella miljö och gav dem en koncentrerad kraft. Hans uppträdande under kongressen hade visat hans politiska omognad. Pamfletten bekräftade detta samtidigt som den framhävde hans analyskapacitet. Men polemiken är totalt oförskämnd: han har uppenbarligen inte förstått vad Lenin ville göra (Trotskij erkände detta efteråt).

År 1905 hade arbetarklassen markerat sin utomordentliga kampvilja och radikalism genom val av demokratiskt tillsatta arbetarråd. Dessutom lyckades sovjeten (i själva verket Trotskij själv) skapa

¹⁰ Vad gäller Lenin, se min artikel *Le périmètre de la pensée révolutionnaire chez Lenin*, i *Politique la Revue*, nr 6, 1997.

enhet mellan de tre revolutionära partierna: Bolsjevikerna, mensjevikerna och socialistrevolutionärerna efterföljare till "narodnikerna", populisterna).

Dessutom lyckades Trotskij och Parvus, som var en del av mensjevikfraktionen, dra med sig (genom handling, tal och daglig närvaro) majoriteten av militanterna och delar av ledningen (men inte Axelrod, Plechanov och Martov) över till sin egen politiska position. Trotskij skulle ha denna modell för social och organisatorisk dynamik i huvudet (till 1914), men utan att riktigt teoretisera den. Post-revolutionen skulle förstärka hans anti-leninistiska analyser och fördomar, ända tills den tidpunkt då skiljelinjerna mellan vänsterflygeln (bolsjevikerna) och högerflygeln blev klarare och kristalliserades.

Separation

Även om mensjevismen bibehöll en global revolutionär orientering till 1910-11, ledde kampuppsvinget till att de två partiflyglarna, istället för att närma sig varandra, tvärtom till en definitiv separation med den politiska inriktningen som grund, ställde inför stundens sociala och politiska problem: parlamentarism, klassallianser, arbetarnas dagskrav, typ av facklig organisering, jordreform, de demokratiska kravens plats. Vid denna tidpunkt var det uppenbart att mensjevikerna hade byggt upp en legal arbetarrörelse som inte längre var redo att konfrontera tsarismen.

Det var en katastrof för Vänstermensjevikerna (Martov). Det var också en katastrof för Trotskij.¹¹ Det var i själva verket resultatet av ett katastrofalt politiskt val, som placerade honom i mensjevikströmningen och fick honom att acceptera deras partiuppfattning, utan att stödja deras program. Fram till 1914 skulle han förbli blind inför sin mentor Axelrod: "Det är sant att skillnaden mellan dem är mycket betydande: medan mensjevismens antirevolutionära sidor redan är helt uppenbara, så är det troligt att dessa sidor hos bolsjevismen bara kommer att bli ett allvarligt hot i händelse av seger" skrev han 1906.¹²

Han hade redan övergivit tanken på förtruppsspartiet till förmån för ett brett parti och hade teoretiserat det i sitt arbete *Våra uppgifter*. Denna gång introduceras uppfattningen av Axelrod i ett sammanhang av allvarlig politisk nedgång under olika former: arbetarkongressen (med dåtidens belgiska arbetarparti som modell, samlande av arbetarförbund, fackföreningar kooperativ, ungdomsgrupper osv) och underordning av det underjordiska partiet i förhållande till det legala partiet.

Svaghet

Trotskijs svaghet när det gäller partiet före 1917, utgjorde en del av hans halvspontanistiska syn på politik i allmänhet.

För det första så fläckade det ner hans första version av "Den Permanenta Revolutionen". Anhängare (i likhet med alla ryska marxister) till en revolution med stöd från en majoritet undervärderade Trotskij inte, tvärtom den stalinistiska myten, den revolutionära bondeklassens roll i ett land med huvudsakligen landsbygdsbefolkning. Vad han koncentrerade sig på var att betona det oundvikliga i den revolutionära processens slutliga fas när denna process övergår i "den socialistiska diktaturen" på grund av proletariats sociala och politiska styrka. Men hur denna majoritetskraft kunde organisera sig funderade han inte över vid denna tid.¹³

Under 1906 och de följande åren nöjde han sig med två teoretiska generaliseringar som framför allt överförde den europeiska marxismens fördomar vid denna tid (post-Marx): historiskt följer landsbygden staden och bondeklassen proletariatet (industriellt, urbant); samtidigt har bonde-

¹¹ Se Geoffrey Swain, *Russian Social democracy and the Legal Labour Movement 1906-14*, McMillan, London 1983.

¹² "Våra meningsskiljaktigheter" i Trotskij, *1905*, Rättviseböcker, Solna, 2011, s. 274.

¹³ *Resultat och framtidsutsikter* (1906). han skulle återvända till detta tema senare, i dess kompletta formulering baserad på erfarenheterna från den kinesiska revolutionen 1926-28.

klassen inte förmåga att följa en självständig politisk linje och skapa en oberoende organisering (den följer antingen borgarklassen eller proletariatet).

Analys

Resultatet är att han knappast alls ägnade sig åt en noggrann analys av den ryska bondeklassen, olikheterna i deras arbetsvillkor, dess ”spontana” krav, dess faktiskt existerande organisationer, osv. Trotskij bidrog därför inte under det (”återförenade”) Ryska Socialdemokratiska partiets fjärde kongress, där man diskuterade jordreform.¹⁴

Även om han inte gick lika långt som sin mentor, Parvus, som tillvitade bönderna rollen under den revolutionära processen att ”öka kaoset i landet”, så försökte inte Trotskij, till skillnad från Lenin, bygga upp en verklig allians av arbetare och bönder, med alla dess krav. Genom sin abstrakta karaktär visade sig teorin bli en veritabel politisk fälla för Trotskij. Ty, mot alla förväntningar, drog en tsarism som hade förutsatts vara ”örörlig” nytta av proletariatets nederlag 1906 genom att lansera en överraskande självreformer med födelsen av ett parlamentariskt system, en jordreform, en viss facklig frihet och de första sociallagarna (försäkringar).

Alltihop misslyckades, men under tiden skulle det skaka om politiken och samhällslivet. Trotskij hade varken något organisatoriskt verktyg att ingripa eller ett politiskt projekt för att angripa en ny situation eftersom hans politiska linje hade utvecklats med en tumultartad resning av de folkliga massorna som grund.¹⁵

För det andra, historien om arbetarråden som föddes ur tre vågor av generalstrejker under 1905 hade avslöjat två viktiga fakta: födelsen av en ny, överlägsen, form av arbetarrörelsen, som grundar sig på klassens enhet, organiserar dess politiska makt och uttrycker sin egen strävan efter frigörelse i en genom historien tidigare ej skadad skala. Å andra sidan, försumligheten och sekterismen hos ledarna för de olika aktuella revolutionära partierna, vars politiska horisont begränsades av deras organisatoriska konservatism/sekterism.

Petrograds bolsjevikkadrer såg en konkurrerande arbetarorganisation och hoppades (genom omröstning) pracka på dem sitt (maximum) program. Mensjevikerna ville praktisera (Axelrods) ”arbetarkongress”-linje som skulle innebära både sammanslagning av de tre socialistiska partierna som var medlemmar i Andra Internationalen (bolsjevikerna, mensjevikerna, socialistrevolutionärerna), och föra in inom partiets ramverk (som i brittiska Labour eller belgiska POB) alla slags arbetarorganisationer (partier, fackföreningar, kooperativ, ungdomar, kvinnor, gymnaster, kulturföreningar). Trotskij (och vissa andra som Parvus, Pannekoek) insåg och tog till sig arbetarrådets politiska betydelse. Han drog utifrån detta en bergfast slutsats (som han senare skulle kalla sin ”sociala fatalism”): de arbetande massorna ligger före partierna och kan påtvinga dem sin vilja genom sin spontana radikalism.

Övertygelse

Denna tvåfaldiga förståelse skulle på ett avgörande sätt påverka hans åsikter och uppträdande i partiet fram till 1917. Man kan inte säga att han efter 1905 hade en fast övertygelse i frågan. Hans vision av klasskampen i Ryssland, i det förflutna och i framtiden, hade dittills inte krävt en definierad och stark roll för partiet. Mer än någonsin i opposition mot den bolsjevikiska strömningen, som omorganiserade sig, valde han att placera sig i mensjevikströmningen. Och detta trots det bestickande faktum att bolsjevismen visade sig vara den radikalaste strömningen inom RSDP.

¹⁴ En sant historisk kongress eftersom den bröt med den Europacentrering som var förhärskande inom den socialistiska marxistiska rörelsen. Inte förrän Kinas KP:s kongresser under 30-talet skulle sådana analytiska och propositionella höjder nås i denna fråga.

¹⁵ Om processen av politisk lärotid för huvudpersonerna, se kapitel 5-6 i T. Shanins lysande *Russia 1905-07: Revolution as a moment of truth*, McMillan, London.

Vid partiets femte kongress (London, maj 1907) röstade Trotskij tillsammans med Rosa Luxemburg och Lenin för en resolution som innehöll ”proletariatets diktatur med stöd av bondeklassen”, emot hela mensjevikedlegationen. Men han bröt inte med de senare. Men detta hindrade honom inte från att samtidigt vara överens (fast i tysthet) med Axelrod för förvandling av partiet till en ”arbetarkongress”, legal och öppen för alla arbetarorganisationer.

Trotskij var inte blind för mensjevikströmningens opportunistiska drift. Han höll sig fast vid sin spontana tro på att ett nytt revolutionärt uppsving skulle tvinga alla att återupprätta ett förenat parti. Under tiden antog hans antibolsjevikiska sekterism en känslomässig karaktär: han ser i denna strömning efterblivenhet och ”asiatisk” primitivism och förutspådde dess antirevolutionära utveckling.

Å andra sidan var mensjevikströmningen inkarnationen av den kommande revolutionens europeiska framtid. Det var i denna strömnings politisk-kulturella atmosfär med dess debatter, pluralism och mänskligare relationer som Trotskij befann sig i sitt helt rätta element. Hans val verkade ännu mer rättfärdigade eftersom Axelrod och Plechanov arbetade i samklang med Kautsky, vid denna tid outmanad revolutionär ledare för Andra Internationalen. En ny revolution (1917) skulle krävas för att man skulle få uppleva att Lenins parti obestriddligen kunde hävda sin auktoritet, inklusive för Trotskij.¹⁶

François Vercaemen är medlem i Fjärde Internationalens verkställande utskott.

Översättning: Göran Dahlman

¹⁶ I juni 1917, när bolsjevikpartiet redan var majoritetsströmning i de stora städerna, krävde Trotskij att Lenin, som hade bett honom gå med i partiet och direkt inträda i dess ledning, skulle överge bolsjevik-namnet!